

Pâlnia și Stamate

de Urmuz

Opera mea preferată, fantastică, este “romanul în patru părți” *Pâlnia și Stamate* a scriitorului român Dem Demetrescu Buzău, cunoscut mai degrabă sub pseudonimul de scriitor, Urmuz.

Fantasticul se definește, pe scurt, ca fiind starea de ezitare între explicabil și inexplicabil. Lucruri comune, explicabile, apar în conjuncturi inexplicabile sau au însușiri inexplicabile. Invers, situații explicabile, comune, sunt însoțite de obiecte inexplicabile. În acest sens, opera citată ilustrează fidel conceptul fantastic, printr-o narațiune ce stă în permanență sub semnul ezitării între explicabil și inexplicabil.

Intrarea în lumea fantasticului este bruscă, suntem invitați într-un interior obișnuit, o casă cu trei încăperi, cu terasă, geamlâc și sonerie. Și totuși, primul fapt inexplicabil apare chiar în acest context banal, sub înfățișarea unei mese fără picioare, sprijinită pe... calcule și probabilități. Pe masă se află un vas ce conține “esența eternă a lucrului de sine”, aluzie la “piatra filozofală”, scopul ultim al filozofilor. Camera însăși este fantastică, nu are nici uși nici ferestre, comunicarea realizându-se cu ajutorul unui tub. Autorul lasă sub semnul întrebării: este explicabil să comunici printr-un tub, fizic vorbind, dar complet inexplicabil și neobișnuit pentru lumea reală. Echilibrul este astfel perfect între explicabil și inexplicabil. Probabil că Urmuz a dorit să introducă și un simbol al comunicării impersonale, inumane, prin mijlocele de comunicare abia apărute la începutul secolului 20, telefonul și radioul. Semnul unei revolte interioare împotriva depersonalizării și a demistificărilor aduse de modernism apare și în descrierea imaginilor ce se pot vedea prin tub: doi oameni cum coboară din maimuță. Este evidentă atitudinea împotriva viziunilor materialiste. În același timp însă, imaginea celor doi oameni coborând din maimuță este cert fantastică, nefiind în nici un caz magică, sau halucinantă. Faptul ne este lăsat spre proprie interpretare.

Camera principală conține o bibliotecă, un obiect banal în fond. În schimb este ... strâns înfășurată în cearșafuri ude, o acțiune absolut inexplicabilă. Poate numai dacă extindem interpretarea gândindu-ne că până și cunoașterea, artistică, științifică, trebuie să nu scape autocontrolului.

A doua încăpere conține de asemenea obiecte cât se poate de reale, covoare, arme vechi. În schimb, există o trapă prin care se ajunge într-o “subt-pământă” din care pornește un canal care ... nu se știe unde se termină! Un obiect fizic banal, un canal, devine fantastic prin această însușire ciudată și ireală. Mai mult, celălalt capăt al canalului nu se află în camera de unde pornește, ceea ce nu este nici explicabil nici inexplicabil ci dovedește cert intenția autorului de a ne introduce într-o lume cu alte legi fizice, de nepătruns pentru mintea umană. Încăperea în care se află capătul canalului conține și ea un obiect banal: un țaruș. De țaruș însă, se află legată întreaga familie Stamate. Acțiunea este fantastică și, probabil, simbolică: “legăturile de rudenie” sunt reduse la simple sfori.

Fantasticul dus la extrem este cel mai bine ilustrat de descrierea personajului principal, Stamate: “Acest om demn, unsuros și de formă aproape eliptică din cauza nervozității excesive la care a ajuns de pe urma ocupațiilor ce avea în consiliul comunal este silit să mestece mai toată ziua celuloid brut pe care apoi îl dă afară fărămițit și insalivat asupra unicului său copil, gras, blazat și în etate de patru ani, numit Bufty.” Imaginea este pur și simplu imposibilă; ce poate însemna “de formă eliptică?” (elipsa este locul geometric al punctelor care au suma distanțelor la două puncte fixe, constantă; este forma orbitelor planetelor în jurul Soarelui). Fantasticul îmbracă și forme ale absurdului date de atribute contradictorii ale personajelor: “demn” dar “unsuros”; “blazat” dar “în etate de patru ani”.

Principala ocupație a copilului Bufty este că “târăște o mică targă pe uscat”. Pare absurd, dar nu este, “a târî targa pe uscat” este o expresie consacrată, cu sensul de “a nu face

nimic”. Dar, joaca unui copil poate da forma reală acestei exprimări simbolice. Așadar nu este neapărat absurd ci mai degrabă o acțiune într-o lume fantastică în care simbolurile și realitatea se întrepătrund. Cel de-al treilea personaj este mama lui Bufty, “soția tunsă și legitimă a lui Stamate”. Cât de tunsă o fi oare? Iată o întrebare involuntară la fel ca și legătura între “tunsoare” și “legitimitate”. Familia în ansamblu are preocupări fantastice, Stamate “fiind silit chiar să facă armata când era abia în vârstă de un an, numai ca să poată ajuta cât de curând pe doi frațiori nevoiași ai săi cu șoldurile scoase prea mult în afară cauză pentru care fuseseră dați afară din slujbă”. Este și absurd și fantastic în același timp. Dacă privim din punctul de vedere al lumii reale, atunci este absurd ca la un an să faci armata, în schimb, dacă pătrundem în lumea lui Urmuz, adică dacă luăm drept axiome faptele descrise, atunci ne aflăm în plin univers fantastic. În sfârșit, copilul Bufty are avere personală, ceea ce este absurd din punctul de vedere al lumii noastre, dar, deja captivați de universul Urmuzian, nimic nu ne mai pare nepotrivit ci pur și simplu o nouă coordonată a fantasticului.

“Într-una din zile, lui Stamate, ocupat fiind cu obișnuitele sale cercetări filozofice i se păru o clipită că a pus mâna și pe cealaltă jumătate a lucrului de sine când fu distras de o voce femeiască, o voce de sirenă ce mergea drept la inimă și se auzea în depărtare pierzându-se ca un ecou”. Aparent un fapt obișnuit, amestecat cu puțin symbolism, aluzie la cântecul sirenelor care îl ademeneau pe Ulise în drumul spre casă după războiul Troian. Dar, spre deosebire de Ulise, ademenit de frumusețea sirenelor, Stamate este ademenit cu ... o pânlie veche și ruginită. Scena ademenirii este fantastică: “Sirena deveni însă tot mai provocatoare... Ea îl urmări pe întinsul apelor, cu cântări, până ce o duzină de Driade, Nereide și Tritoni avură tot timpul să se adune din larguri și adâncuri și să aducă pe o superbă cochilie de sidif o inocentă și decentă pânlie ruginită”. Așadar nu am părăsit lumea fantasticului în care o pânlie poate fi obiect de adorație. Absurdă pentru noi, acțiunea este perfect integrată atmosferei guvernată de legi de nepătruns.

Fericirile mari sunt de scurtă durată. Sub aparența conflictului dintre generații, cât se poate de banal, mărunțelul discordiei între tată și fiu este tocmai pânlia adorată. Stamate își pedepsește fiul... aruncându-l în Nirvana, raiul credințelor orientale. Contradictorie și absurdă, pedeapsa este fantastică.

Opera *Pânlia și Stamate* izvorăște chiar din infirmitățile și frustrările condiției umane. Temele profunde de neliniște încep cu imposibilitatea cunoașterii absolute, ilustrată de „masa bazată pe calcule și probabilități” pe care se află un vas ce conține „esența eternă a lucrului de sine”.

Condiția socială precară este ilustrată de prototipul funcționarului mediocru. Urmuz subliniază extraordinar această trăsătură prin aceea că un om mediocru are chiar și idealuri mediocre, cum este acela de a deveni „subșef de birou”, adică nici măcar șef!

Condiția familiei este de-a dreptul tragică atunci când iubirea este înlocuită de simple convenții sociale, exprimate plastic de „soția tunsă și legitimă” sau „țărșul familial”.

Demistificarea, reducerea omului la materie, afirmată de teoriile materialiste, este ridiculizată de imaginea ce se poate vedea prin tub, „a celor doi oameni coborând din maimuță”.

În concluzie, *Pânlia și Stamate* este o operă fantastică, absurdă dacă o privim din perspectiva legilor și convențiilor umane, dar perfect coerentă în ea însăși. Opera uimește prin forța cu care construiește o lume plină de simboluri într-un așa-zis roman de numai șase pagini!

Ciprian Mateescu